

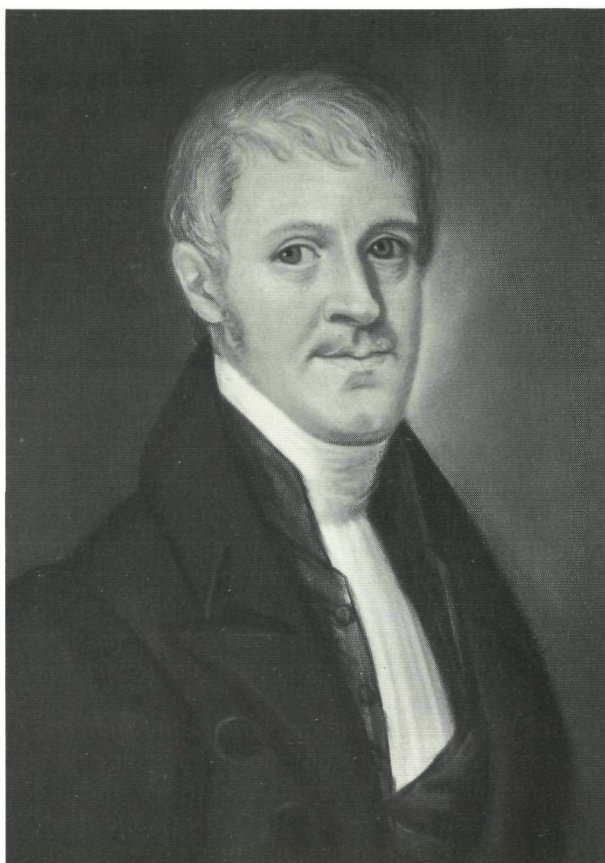
HET STEDELIJK INSTITUUT TE VLAARDINGEN 1831 - 1860

K. W. van Netten

Het onderwijs in Nederland is bij wet geregeld sedert 1801. Dat was dus midden in de Franse Tijd (1795-1813), een woelige periode voor ons land, net als voor de rest van Europa. De naleving van de wet en de controle daarop was, zeker in het eerste decennium van de negentiende eeuw, zeer beperkt. Na het herstel van de onafhankelijkheid werd echter met voortvarendheid de uitvoering van de — inmiddels derde — onderwijswet, gedateerd 1806, ter hand genomen.

Plaatselijk geschiedde dat door schoolcommissies, waarin een aantal notabelen zitting had, daartoe benoemd door het stadsbestuur. Ook in Vlaardingen werd dat aldus geregeld. In 1807 was reeds een commissie van vier ingesteld, welke enige jaren later door overlijden, verhuizing en verzoek tot ontslag tot één lid was gereduceerd. Op 1 mei 1815 werd dit college door de gemeenteraad weer op oude sterkte gebracht. Op 25 mei 1815 kwam de Vlaardingse schoolcommissie in nieuwe samenstelling voor het eerst bijeen. De leden waren H. L. van Linden van den Heuvell, J. G. Betz, J. de Willigen en Doct. A. C. Hellman¹. Vlaardingen maakte toen deel uit van het negende schooldistrict van de provincie Zuid-Holland, waarvan de schoolopziener was Jhr Mr J. W. van Vredenburg (1782-1849), burgemeester van Rijswijk. Landelijk ressorteerde onderwijs in die tijd onder de minister van Binnenlandse Zaken, welke een hoofdinspecteur aanwees om namens hem de zaken te regelen. Tot 1832 was dat Adriaan van der Ende (1768-1846), de ontwerper van de onderwijswet van 1806, en na hem Mr Henricus Wijnbeek (1772-1866)².

In Vlaardingen was in 1815 een zevental scholen voor lager onderwijs, waaronder een meisjesschool. We moeten ons daarvan niet al te veel voorstellen: doorgaans was de school een éénmansbedrijf, waarbij de meester of juffrouw school hield in een gedeelte van de eigen woning, op de zolder van een pakhuis, in een oude schuur of waar dan ook. Over de inrichting van het schoollokaal mogen we ons evenmin veel illusies maken, terwijl het aantal en de verscheidenheid van

H. L. van Linden van den Heuvell.

leermiddelen doorgaans zeer beperkt was. Het aantal leerlingen op de Vlaardingse scholen in die tijd was in totaal circa 450 in de zomer en 400 in de winter, op een totaal van 1228 kinderen boven de vijf en beneden de veertien jaren³.

Leerplicht was er niet en wie voor zijn kinderen onderwijs verlangde, moest daarvoor betalen. Op de Stadschool van meester J. W. Peletier bedroeg het schoolgeld 35 cent per week per kind. De schoolgelden tesa-men vormden het inkomen van deze onderwijzer, die overigens vrij wonen had. Op de Armenschool, waar kinderen van bedeelde personen onderwezen werden, ontving meester Hendrik Kater een stadstractement van 750 gulden per jaar en ook hij had vrij wonen.

Schoolgeldinkomsten waren hier niet. Als laatste voorbeeld noemen we de Middel- of Tusschenschool van meester C. W. Stomman; zijn school was voor kinderen van behoeftige doch niet bedeelde personen. Het schoolgeld bedroeg hier de helft van dat op de eerder genoemde Stadsschool en naast de inkomsten hieruit, ontving de meester 300 gulden van de stad⁴. Het schoolreglement schreef voor dat onderwijs gegeven moest worden. '... in het Lezen, Schrijven en Rekenen, de Nederduitse Taal, de Aardrijkskunde, Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis en andere beschaafde Wetenschappen ...'⁵.

Met bovenstaande beschrijving is een beknopt beeld gegeven van de situatie in het Vlaardingse Lager Onderwijs tot omstreeks 1830. Wie voor zijn kind meer en beter onderwijs wilde, diende dat buiten deze stad te zoeken. Nu werd dat voor het merendeel van de plaatselijke jeugd niet gevraagd; uit de veelal eenvoudige tot zeer eenvoudige gezinnen bezochten de kinderen slechts een beperkt aantal jaren de school, aler ze als meisje gingen dienen of op de boetschuur een baantje vonden, dan wel als jongen doorgaans met de vissersvloot uitvoeren. Toch was er wel enige behoefte aan onderwijs op hoger niveau. De reders en andere vooraanstaanden stelden nu eenmaal andere eisen aan de schoolopvoeding van hun kroost dan het vissersvolk!

Arie de Jager, 1831 - 1832

In 1830 bood Arie de Jager zich per brief bij burgemeester en wethouders aan als schoolhouder; hij was op dat moment secondant — dat is hulponderwijzer — op de Nederduitsch-Fransche school van Görlitz te Rotterdam. Hij verzocht het stadsbestuur enige geldelijke ondersteuning '... tot vestiging van eene school voornamelijk geschikt tot het geven van onderwijs in vreemde talen en verder in alles wat tot eene beschaafde opvoeding behoort ...'⁶. De plaatselijke schoolcommissie, om advies gevraagd, antwoordde op 29 november van dat jaar '... dat wij sedert lang de groote behoefte aan meer bepaalde gelegenheid (...) tot het ontvangen (van) onderwijs in vreemde talen en wetenschappen uitsluitend voor den beschaafden stand in onze stad hebben gevoelt en als zoodanig het plan van den heer de Jager aan Uwe medewerking ten dringen-

sten aanbevelen ...'⁷. Met zo'n warm pleidooi kon het eigenlijk niet anders of De Jager kreeg toestemming zich te vestigen als schoolhouder. Financiële hulp bleef echter uit, want heel fijntjes had de commissie het stadsbestuur herinnerd aan haar eerder verzoek, om geldelijke steun voor onderwijs primair te besteden ten behoeve van die kinderen waarvan de ouders het schoolgeld voor de bestaande scholen niet konden opbrengen.

Op 1 maart 1831 ging meester De Jager van start met zijn school voor '... de fatsoenlijke jeugd ...'⁸. Ongewijfeld mede ter onderscheiding van de reeds aanwezige scholen en overeenkomstig de mode van die tijd sierde hij zijn school met de naam Stedelijk Instituut. Niet alleen zou het onderwijs hier op een hoger peil staan; er werden ook de talen Frans, Duits en Engels onderwezen. Het schoolgeld bedroeg 40 gulden per jaar en enige maanden later telde de school elf leerlingen: zes jongens en vijf meisjes⁹. De belangstelling viel kennelijk tegen, want al spoedig liet De Jager tegen gewoon schoolgeld ook kinderen uit 'minderen stand' toe, waaronder zelfs leerlingen jonger dan vier jaar. Zo liep het aantal op tot bijna vijftientig. Voor de pas beginnende schoolhouder bracht Vlaardingen kennelijk toch niet wat hij ervan verwacht had, want na diverse sollicitaties kreeg hij 'eene beroeping' naar een burgerschool te Rotterdam¹⁰. Precies een jaar na zijn komst vertrok hij, op 1 maart 1832.

Voor de gezamenlijke onderwijzers van Vlaardingen was dit vertrek aanleiding zich zowel tot de burgemeester als tot de schoolcommissie te wenden met het verzoek geen andere onderwijzer in de open plaats toe te laten. Op drie van de bestaande scholen werd immers ook de Franse taal onderwezen en bovendien, doordat de meeste kinderen van schippers en matrozen als acht- of negenjarige reeds naar zee gingen, was het inkomen van de aanwezige onderwijzers doorgaans sober. Leek het er in eerste instantie op dat het 'Instituut' hiermee verleden tijd zou zijn, op 1 april 1832 meldde zich Alewijn de Jager om de school van zijn broer voort te zetten. Voor de schoolmeesters was dit voldoende aanleiding het nu hogerop te gaan zoeken en zij schreven schoolopziener Van Vredenburg: '... Dewijl wij in het denkbeeld verkeeren dat de willekeurige oprigting van scholen strijdig is met de wetten op het lager onderwijs, en omdat onze financieele toe-

stant maar al te zeer het bewijs opleverde dat onze plaats reeds te veel onderwijzers heeft, zoo nemen wij de vrijheid Ued: te verzoeken om door Ued: invloed en gezag, werkzaam te willen zijn tot sluiting van deze, nu weder opnieuw geopende school ...'¹⁰. De brief had in zoverre succes dat de stadsbestuurders ertoe overgingen een advertentie te plaatsen en een vergelijkend examen te doen afnemen, zoals dat door de wet werd voorgeschreven. Omdat de schoolopziener verhinderd bleek hiertoe naar Vlaardingen te komen, werden de Schiedamse onderwijzers Jonker en Verboon uitgenodigd als examinatoren op te treden. Van de drie sollicitanten kwam één niet opdagen voor het examen. In bijzijn van het stadsbestuur werden beide overige kandidaten naar behoren aan de tand gevoeld. Als beste kwam naar voren Pieter van Os uit Elburg¹¹. Alewijn de Jager, de andere sollicitant, betwijfelde de juistheid van deze benoeming. Hij was immers al op de school werkzaam en wanneer men dat in de advertentie had vermeld, zou niemand anders gereflecteerd hebben. Hij was overigens wel bereid de school waar te nemen in afwachting van de komst van Van Os, maar behield zich het recht voor te vertrekken, zodra hij een andere betrekking zou hebben gevonden¹². En zo waar, reeds de volgende dag, 4 mei 1832, liet hij de schoolcommissie weten dat hij bij zijn broer Arie in Rotterdam terecht kon en daar meteen zou heengaan¹³.

Pieter van Os, 1832 - 1835

Met de benoeming van de vijftientigjarige Pieter van Os was formeel in de vakature aan de 'bijzondere school der 2e classe', of wel het Stedelijk Instituut voorzien. De benoemde betuigde op 7 mei 1832 zijn dank daarvoor; tegelijkertijd moest hij echter mededelen dat hij niet meteen beschikbaar was. Eerst moest in zijn woonplaats Elburg het jaarlijks groot examen afgenomen worden, zodat hij helaas niet voor 8 juni in Vlaardingen kon zijn. Ook was het hem onmogelijk tussendoor langs te komen om uit te zien naar een geschikt vertrek om school te houden. Een kosthuis diende hij ook nog te zoeken, aangezien hij vooreerst nog geen huishouden zou beginnen¹⁴.

Op welke wijze Van Os zijn eerste maanden in Vlaardingen heeft doorgebracht is niet bekend. Echter, per 1 november 1832, blijkt hij een woning te huren tegen

een huur van 250 gulden per jaar¹⁵. Enkele weken later huwde hij Johanna Nicolasina Romswinkel¹⁶, die in Elburg gedurende een tweetal jaren 'kostschoolhouderesse' was geweest. In Vlaardingen zette zij haar beroep voort, door op de school van haar echtgenoot met name de vrouwelijke jeugd te onderwijzen '... in allerlei nuttige en aangename vrouwelijke handwerken, zoo als het linnen- en wollen aaijen, het borduren, het vervaardigen van velerlei vrouwelijke kunstwerken, enz. ...'¹⁵.

Het wilde echter niet goed lukken met het Instituut. Aanvankelijk nam het leerlingenaantal toe tot 35 in 1833, maar in de twee daarop volgende jaren liep het terug naar respectievelijk 30 en 26, waaronder twee meisjes die van elders kwamen en als kostleerling stonden ingeschreven. Het schoolgeld bedroeg 35 tot 40 gulden per leerling per jaar; het verschil was afhankelijk van het bezoeken van alleen de dag- of avondschool, dan wel van beide. Voor kostleerlingen gold een tarief van circa 350 gulden 's jaars. In feite vormden deze gelden de enige inkomsten van de familie Van Os, waar op 27 november 1833 zoon Johan Karel werd geboren¹⁷.

Sedert oktober 1832 was Pieter dienstplichtig geworden voor de schutterij; hij had weliswaar een remplaçant gevonden, maar die moest uiteraard betaald worden. Dat kostte hem 100 gulden ineens en nog eens 4½ gulden per week, gedurende vierentwintig maanden. Alles bij elkaar beliep dit 586 gulden, verdeeld over de jaren 1832-1834. In 1834 was meester van Os herhaaldelijk ziek, dusdanig dat hij de school moest sluiten, waardoor de schoolgeldinkomsten stilstonden. Zo zien we stijgende lasten tegenover teruglopende baten. Eigener beweging verhuisde het gezin halverwege 1834 naar een goedkopere woning; dat scheelde per jaar weer 50 gulden, maar was niet voldoende om de nood echt te verlichten. Een noodkreet richting gemeentebestuur bleef dan ook niet uit. Op 19 februari 1835 schreef Pieter over zijn situatie aan burgemeester en wethouders, niet nalatende alles breed uit te meten. '... Het zal mij wijders door U.E.A. wel toegestemd worden dat een Onderwijzer, die zich met een onverdeeld hart geheel en al aan zijne gewigtige beroepsbepijningen toewijden, en dezelve waardiglijk vervullen wil, niet slechts met geene bekrompenheid moet be-

hoeven te worstelen, noch met eene angstige bezorgdheid de toekomst tegemoet zien; maar dat hij tevens in staat behoort te zijn om, door het aankopen van nieuw uitkomende nuttige werken in zijn vak, zijn Onderwijs met de vorderingen des tijds eenen gelijke tred te doen houden. En hoe zeer ben ik niet van zulk eene gewenschte omstandigheid verwijderd! ...'¹⁷. Wanneer de situatie niet verandert, zal hij zich genoodzaakt zien '...Elders eene meer voordeelige standplaats te bekomen, waardoor dan ook een belangrijk gedeelte der Vlaardingsche jeugd, zoo al niet in mij, dan toch in mijne Echtgenooten, een gewichtig verlies zoude ondergaan ...'. De brief eindigt met het verzoek aan de Edelachtbare heren om op een of andere wijze te helpen de nood te verlichten.

Reeds dezelfde dag werd de stedelijke schoolcommissie om advies gevraagd. Op 21 februari schreef deze aan het College de klachten van Van Os gegrond te vinden. De oorzaak van het lage leerlingenaantal zag de commissie voornamelijk in het feit dat veel ouders niet graag hun kinderen van school zien wisselen of dat ze onbekend zouden zijn met al die kundigheden, waarin op deze school onderricht verkregen kon worden. De uitgebreidheid van Pieters kundigheden en de verdienstelijkheid van het onderwijs van zijn echtgenote kregen alle lof. Het Instituut diende behouden te blijven, ook omdat daaraan plaatselijke welvaart en genoegten verbonden werden geacht. Het billijk verzoek van Van Os verdiende zeker een gunstige beslissing: '... Om alle welke redenen, en uit personele hoogschatting der verdiensten van den Heer van Os, bevelen wij UwEd. Achtb. deszelfs belangen, ten sterksten aan, en geloven dat die, door eene Jaarlijkse toelage van drie à vier Honderd Guldens, — of door het verleenen van vrije Huishuur, — of door het afstaan, van een of ander Stadsgebouw, bijv. het Hof, onder zeeker nader te bepalen voorwaarden — voor eerst het beste konden worden bevordert ...'¹⁸.

B. & W reageerden snel in die dagen. Reeds op 26 februari berichtten zij Pieter van Os dat de gemeenteraad had beslist over het jaar 1834 hem een gratificatie te verlenen van 200 gulden. Daags daarna schreef de dankbare schoolmeester opnieuw aan de 'Edelachtbare Heeren ... Niet alleen is zulks mij aangenaam om de dadelijke ondersteuning, welke ik daardoor in mijne huiselijke aangelegenheden geniet, maar vooral is

het mij een streelend genoeg, daarin het bewijs te mogen vinden dat mijne pogingen ten nutte der jeugd U.E.A. goedkeuring wegdragen ...'¹⁹.

Enige maanden later, op 23 juli, werd het openbaar examen voor het Stedelijk Instituut gehouden²⁰. Het examen was voor elke school een jaarlijks terugkerend evenement. De leerlingen konden dan laten zien wat ze aan kennis hadden opgedaan. Behalve de ouders werden ook lokale notabelen uitgenodigd aanwezig te zijn. De schoolcommissie stelde prijzen ter beschikking, meestal bestaande uit boekjes waarin op de eerste pagina een oorkonde was geplakt²¹. Volgens het Vlaardingse schoolreglement, artikel 21, was er voor elke afdeling van de drie klassen een prijs, totaal zes stuks²². Voor het Instituut waren dat jaar echter twaalf prijzen beschikbaar, ter aanmoediging. Gemeten naar het totaal aantal van circa 26 leerlingen was dat zeker een hoog aantal. Wilde de commissie ook op deze wijze haar waardering voor het Stedelijk Instituut en de onderwijzer Van Os laten blijken?

Het hielp allemaal niet, want rond vijf weken later deelde Pieter van Os mee dat hij per 19 september 1835 Vlaardingen zou verlaten om zich in Vollenhove te vestigen²³. Opnieuw zou de school vacant komen als gevolg van het vertrek van een gedesilluseerd onderwijzer. Op 27 augustus kwam de schoolcommissie bijeen om de situatie te bespreken. Zij oordeelde dat de grote behoefte aan goede scholen in Vlaardingen het wenselijk deed zijn dat direkt na het vertrek van Van Os een bekwaam opvolger aan zou treden. Commissielid Van Warmelo kreeg opdracht informatie in te winnen²⁴. De volgende dag reeds kon hij rapport uitbrengen en werden spijkers met koppen geslagen. Er bleken drie onderhandse aanbiedingen te zijn om in de waarneming te voorzien. Uit deze drie kandidaten zou een keuze gemaakt worden, mits ze op dinsdag 4 september zich in persoon zouden melden en vooraf hun papieren hadden toegestuurd. De woning van Van Os kon voorlopig worden aangeboden, aangezien de huur daarvan doorliep tot 1 november 1836²⁵. Johannes Freking (1791-1837), sedert 1809 in Vlaardingen werkzaam als onderwijzer op 'het Departementaal school der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen' stelde voor het Instituut te sluiten; hij zou dan wel een meisjesschool openen²⁶! De commissie wilde het ech-

ter afwachten hoe de opvolging geregeld zou kunnen worden. Op 4 september was het Adrianus van der Hoeven uit Haarlem die zich als eerste meldde en hem werd de vacature aangeboden²⁶. Daags na het vertrek van Pieter van Os nam hij de school over.

Adrianus van der Hoeven, 1835-1844

De nieuw benoemde schoolmeester was geboren in 1812, dus op het moment van overname van het Stedelijk Instituut ongeveer 23 jaar oud²⁷. Zoals dat in de notulen van de schoolcommissie staat omschreven, was Van der Hoeven voorwaardelijk belast met de privisionele waarneming. Een examen hoefde op dat mo-

ment niet afgenomen te worden; dat kon geschieden bij de definitieve plaatsvervulling. Huisvesting was eveneens voorlopig geregeld — Adriaan maakte kosteloos gebruik van woning en school van zijn voorganger — terwijl de schoolcommissie hem verzekerd had van een aanvulling op het maandinkomen tot tenminste 60 gulden, voor het geval de schoolgeldinkomsten ontoereikend zouden zijn. Ook de meisjesafdeling werd aan de zorgen van Van der Hoeven toevertrouwd. Onderwijzer Freking kreeg toestemming eveneens een meisjesschool te openen. De lesuren daarvoor werden door de schoolcommissie bepaald op 's ochtends van 9 tot 12 en 's middags van 3 tot 6 uur, tegen een schoolgeld van 32 gulden per jaar, '... onbegrepen schrijf- en leesbehoeften doch met insluiting van pennen en inkt'²⁸.

Stads-Tusschenschool op de Markt, gebouwd 1842.

Het werk van Adriaan ondervond zoveel waardering dat een definitieve aanstelling verleend kon worden. Op 27 januari 1836 werd het toelatingsexamen afgenomen²⁹. Het resultaat was prima, maar door de overheid werd geattendeerd op de voorgeschreven procedure. Aldus werd een advertentie geplaatst in het toenmalige, landelijk verschijnende onderwijsblad, dat gesierd was met de titel 'Nieuwe Bijdragen ter bevordering van het Onderwijs en de Opvoeding voornamelijk met betrekking tot de Lagere Scholen in de Vereenigde Nederlanden'. Aangezien Van der Hoeven de enige sollicitant bleek, kon een herhaling van het examen achterwege blijven en was de aanstelling thans onvoorwaardelijk³⁰. Dit gaf kennelijk voldoende vastigheid om een gezin te stichten, want in november 1836 huwde hij Johanna Elisabeth Klots uit Westzaan³¹.

In 1838 bezocht hoofdinspecteur Mr H. Wijnbeek Vlaardingen. Over de toestand van het onderwijs in deze stad was hij weinig te spreken: '... met uitzondering van eene pas aangevangene Fransche school is het hier niet best gesteld met het schoolwezen (...). Aan het hoofd der vermelde stadsfransche school is geplaatst A. van der Hoeven, een jong mensch van veel bekwaamheid voor de hedendaagsche talen, de wiskunde enz. Zijn onderwijs was eerste aangevangen. Het huis werd vernieuwd en aangelegd voor eene kostschool ...' (Terzijde: de Nederduitsche-Fransche school van Arie de Jager in Rotterdam achtte Wijnbeek te behoren tot de beste drie)³².

Het Stedelijk Instituut was tot 7 oktober 1837 ondergebracht in de door het stadsbestuur ter beschikking gestelde Koepelkamer op het Hof. De daaraanvoorafgaande dag schreef Van der Hoeven aan Burgemeester en Wethouders een dankbetuiging: '... Als eene voorname reden, waarom ik hiermede haast maak, dient, dat door het korten der dagen, des avonds het naar huis gaan voor de kinderen onaangenaam wordt, daar zij een eind wegs door de donkere laan moeten afleggen ...'³³. Het gezin Van der Hoeven woonde toen in de wijk C 1, aan de Hoogstraat, waar op 30 november 1837 hun eerste kind, een dochter, werd geboren³⁴. Vermoedelijk in 1838 volgde de verhuizing naar E 78, een huis aan de Haven of Havenplaats³⁵, het pand waarvan Mr Wijnbeek gewag maakte in zijn jaarverslag aan de Minister van Binnenlandse Zaken.

Het leerlingenaantal bedroeg in 1838 in totaal vierendertig, verdeeld over drie klassen, elk bestaande uit twee afdelingen. Onder de namen der leerlingen komen we verschillende bekende tegen: Hoogendijk, Dorsman, IJzerman, Kikkert, Verkade, Van der Drift. De leeftijden varieerden van elf tot veertien jaar, de acht leerlingen in klasse twee waren tussen negen en twaalf jaar oud en in de derde klasse (elf leerlingen) tussen zeven en elf jaar. Voorts was er nog een zogenaamde 'Hollandsche Classe' met zes leerlingen, in leeftijd variërend tussen zes en negen jaar. Van bovenstaande leerlingen bezochten er in het schooljaar 1837/1838 twee alleen de ochtendschool en eveneens twee enkel de avondschool. De overige dertig woonde allen lessen bij. Leerlingen die goed hun best deden, konden beloningspunten scoren; het hoogste aantal punten aan het eind van het schooljaar was goed voor een prijs, welke werd uitgereikt bij het al eerder genoemde openbaar examen. De ijverigste leerling in 1838 was J. B. van der Drift, die als leerling der eerste klas 939 punten behaalde; hij volgde geen lessen in Engels en wiskunde. Als laagste kwam dat jaar naar voren C. A. J. Exter van der Brink, die slechts tot 161 punten kwam. Dit werd met name veroorzaakt door een onregelmatige schoolgang en het verliezen van bewijzen van vlijt en goed gedrag. Dat laatste was kennelijk een familiekwaal, want ook bij de drie andere kinderen uit dit gezin wordt hiervan melding gemaakt³⁶.

Was het op de lagere scholen gebruikelijk dat de onderwijzer zich eerst dan liet bijstaan door een ondermeester, wanneer het leerlingenaantal hoger was dan zeventig, op het Instituut ging Van der Hoeven daartoe al veel eerder over. Rond 1840 was bij hem werkzaam als secondant Felix Ferdinand Keghels, een franstalige Belg. Die franstaligheid droeg ongetwijfeld bij aan het aanzien van het Stedelijk Instituut. Als buitenlander kwam Keghels echter niet in aanmerking voor een Nederlandse onderwijsrang, zeker niet zo kort na de Belgische Afscheiding. Sedert 4 januari 1826 gold een Koninklijk Besluit dat onderwijzers zich niet mochten doen bijstaan door vreemdelingen, teneinde de jeugd te bewaren voor vreemde beginselen en zeden. Van der Hoeven gaf echter hoog op van zijn ondermeester: die was goed op de hoogte met Nederlandse en Franse literatuur en wist met veel takt om te gaan met de jongelieden. Ook was hij geschikt voor het doceren van

Orde van het vergelijkend Examen, ter vervulling, van de,
Onderwijzenpost, bij het 2^d Huidelijk Instituut, van opvoeding en
Onderwijs, te Maandingen, te houden, op de 2^e, 3^e & 3^e, December 1844.

Zaterdag 2^e December.

Menl.

- 9-11. Nederduitsch Opstel.
11-12. Meethundig vraagstuk.
12-1. Stelhundig _____.
1-3. Cijferkunst- & Vochoenschrift.

Al dit werk is schrijftelijk; des avonds te 6 uren begint
het mondeling onderzoek; in de Geschiedenis, voorafgaans
door het Lezen. —

Maandag 3^e December.

- 9-11½. Fransch Opstel.
11½-1. Aengeduitse —
1-2½. Engelsch —
2½-3½. Nederduitsche ontledingen.

Al het werk is schrijftelijk; des avonds te 6 uren, begint het
mondeling onderzoek, over de Onderwijskunde, voorafgaans door
het Lezen en vertalen, uit het Fransch, Aengeduitse & Engelsch.

Dinsdag 3^e December.

Des morgens te 10 uren, vangt het onderzoek aan, in het geven van practisch
Onderwijs, over onderwijs, uit het gebied der Maatschappijkunde. —

Grieks en Latijn en zou hij wellicht binnen enige tijd aan een Nederlandse universiteit promoveren als kandidaat in de letteren³⁷. Voor het Instituut bood dit ongetwijfeld mogelijkheden, misschien zelfs om uit te groeien tot een Latijnse school. Advertenties hiertoe hadden echter nog geen geïnteresseerde leerlingen opgeleverd. Niettemin, ook de schoolcommissie bepleitte krachtig het verlenen van dispensatie aan Keggels³⁸.

In 1842 was ook een secondante aanwezig, Maria Henriette Los. Zij was in het bezit van een bewijs van algemene toelating om naast de gewone vakken ook Frans en Engels te onderwijzen. Sedert 1841 was de jonge juffrouwenschool, oorspronkelijk toegestaan aan collega Freking en na diens dood in 1837 voortgezet door zijn stiefzoon J. Geijl, overgebracht naar de 'inrigting' van Van der Hoeven. Adriaan oordeelde secondante Los echter te jong om aan het hoofd daarvan te staan, zodat hij op zoek was naar iemand anders³⁷.

Enig zicht op de mens Van der Hoeven en zijn pedagogiek geeft ons zijn brief aan de Stedelijke Schoolcommissie de dato 20 mei 1843. Onder vermelding van de warme ijver waarmee hij zich wijdde aan de door hem beklede gewichtige betrekking, waarin hij van de morgen tot de avond werkzaam was voor het geluk der hem toevertrouwde jeugd, verwees hij naar een door hem getroffen maatregel om meisjes aan orde in de kleding te wennen. Deze kwam er onder andere op neer dat geen kind op school mocht komen met papillotten in het haar. '... Dat had deze nuttige strekking dat de kinderen 's morgens als van zelve in den huiselijken kring gewend werden om vroeg reeds ordelijk voor den dag te komen; terwijl het een geest van orde en zindelijkheid zou inprenten, welke zoo bijzonder het sieraad eener vrouw zijn ...'. Toen op zekere dag de dochter van de heer Schadd toch met papillotten in het haar op school verscheen, werd zij naar huis gestuurd om zich aldaar ervan te ontdoen. Reeds vaker had Adriaan tegenwerking van ouders ondervonden, '... waarmee zij minder nog dan hunne eigene kinderen benadeelden, zijnde dit een gevolg van een bij velen heerschende opinie dat de onderwijzer slechts daar is om te onderwijzen en niet om op te voeden, en zedelijke volmaking te bevorderen ...'. Ook vader Schadd behoorde kennelijk tot die categorie van ouders, want toen 's middags de secondante zijn huis bezocht om de

kwestie te bespreken, werd zij op beledigende toon te woord gestaan. Juffrouw diende te begrijpen dat zijn dochtertje een kind van een Lid van de Raad was, dat hij het leven van de onderwijzer onaangenaam zou maken waar hij kon en dat hij zou zorgen dat de gehele meisjesschool te gronde ging, dat hij ontslag als raads-lid zou nemen wanneer Van der Hoeven nog verder een stadstoelage zou krijgen, enzovoort. Kortom, Adriaan van der Hoeven vroeg met gepaste eerbied om bescherming³⁹.

Ondanks de geleidelijke toename van het aantal leerlingen bleef de financiële situatie van de 'instituteur' en zijn school een voortdurende bron van zorgen. Op 24 februari 1842 deed Van der Hoeven opgave van de toestand van het Instituut te Vlaarding. Hieruit blijkt dat de school toen bezocht werd door eenentwintig mannelijke dagleerlingen, waarvoor aan schoolgeld betaald werd 24, 30 of 42 gulden per jaar. Voor de achttien 'Jonge Jufvrouwen' bedroeg dit 24 of 32 gulden per jaar. De inkomsten hieruit op jaarbasis waren volgens de opgave f 714 en f 536 is f 1150. (Opvallend dat de meester hier een rekenfout maakt in de optelling!) Voorts waren er vijf meisjeskostleerlingen of pensionnaires, goed voor 300 gulden per persoon. De winst op deze leerlingen was beperkt; Van der Hoeven stelde die — proefondervindelijk — op circa 50 gulden per leerling. '... Dit is mogelijk nog te hoog gesteld; want niet alleen moet ik thans bij de huismeid nog eene kindermeid houden, maar ook eene huishoudster ...'. Als verdere kosten noemde hij het jaarsalaris van f 150 voor secondant Keggels en f 100 voor secondante Los. Het subsidie van de stad woog op tegen de huishuur. Samenvattend zei hij met f 1150 in totaal zeven personen te moeten onderhouden, te weten naast hemzelf, zijn vrouw en twee kinderen, beide secondanten en een meid. De weledele schoolcommissie werd nederig voorgesteld '... of het niet mogelijk zij, dat door hare welwillende tusschenkomst mij over dit jaar 1842 nog eenige gratificatie geworden ...'³⁹.

Al eerder zagen we dat voor zijn beide voorgangers, De Jager en Van Os, de inkomsten wellicht zelfs de doorslag gaven wat betreft hun vertrek uit Vlaarding. In hoeverre dit voor Adrianus van der Hoeven even zwaar woog, of dat de narigheid met de familie Schadd hem uiteindelijk opbrak ...?

De archieven zwijgen hierover. Feit is dat eind 1844 Van der Hoeven deze stad verliet en zich vestigde te Hoorn⁴⁰.

Een reglement

Het opnieuw vacant zijn van de onderwijzerspositie aan het Stedelijk Instituut vormde voor de Plaatselijke Schoolcommissie kennelijk een stimulans om de zaken nu eens grondig aan te pakken. Wellicht werd dit mede bevorderd door de steeds weer naar boven komende financiële problematiek? In elk geval, er werd een reglement opgesteld, speciaal voor het 'Stedelijk Instituut van Opvoeding en Onderwijs te Vlaardingen'. Zal de toevoeging 'Opvoeding' een gevolg zijn geweest van het streven van de inmiddels vertrokken Van der Hoeven? De districtsschoolopziener in die tijd, de Delftse Dr G. van Wieringen Borski, stuurde een conceptreglement⁴¹, dat na te zijn aangepast aan de plaatselijke situatie, op 18 februari 1845 werd goedgekeurd door de 'EdelGrootAchtbare Heeren Gedeputeerde Staten' van Zuid-Holland⁴². Al eerder was een beperkt reglement opgesteld⁴³. De thans op schrift gestelde regels sloten aan bij de inmiddels op het Instituut gegroeide situatie; het geeft ons een goed beeld van het onderwijs aldaar in de hier beschreven periode.

Het Instituut diende te bestaan uit twee hoofdafdelingen, respectievelijk alleen voor mannelijke en alleen voor vrouwelijke leerlingen. De onderwijzer moest ten minste de tweede rang bezitten en '... eene volledige acte van algemeene toelating tot het geven van onderwijs in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen ...'. De Onderwijswet van 1806 gaf aan dat de tweede rang bestond '... uit dezulke, die, zoo in het gewoon als kunstmatig Lezen regt bedreven zijn, eene goede nette hand Schrijven, de Rekenkunde, zoo Theoretisch als Praktisch, regt verstaan, de voornaamste regelen der Nederduitsche Taal, benevens dezelve gronden kennen, van de Aardrijkskunde en Geschiedkunde eenig begrip hebben, en eene genoegzame bekwaamheid en geoefendheid bezitten in het geven van oordeelkundig onderwijs'⁴⁴.

De schooltijden waren, met uitzondering van de vrije zaterdagmiddag, als volgt:

— van 9 tot 12 uur en van half 3 tot 5 uur. Deze tijden waren bestemd voor de lessen in lezen, schrijven, reke-

nen, de lessen Nederlands en Frans, aardrijkskunde en geschiedenis.

Wie meer onderwijs wilde, kon dagelijks terecht,
— van 8 tot 9 uur 's morgens voor stel- en meetkunst en hogere rekenkunde met betrekking tot de handel en in het Italiaans boekhouden;

— van 6 tot 7 uur 's avonds voor Engels en

— van 7 tot 8 uur 's avonds voor Hoogduits.

Alles bijeen bedroeg het aantal lesuren 30½ tot 46½ per week.

De schoolgelden waren voor het algemene onderwijs 6 gulden per kwartaal en voor de drie facultatieve lessen per les per kwartaal nog eens 3 gulden. Op jaarbasis kwam dit dus neer op 24 tot 60 gulden, afhankelijk van het vakkenpakket.

De tweede afdeling was bestemd voor de jongedames. Aan het middagrooster is dat duidelijk te zien; dan was er namelijk van 3 tot 6 uur 'vrouwelijk handwerken van nut en vermaak'. De ochtendschooltijd — van half 10 tot 1 uur — was bestemd voor de algemene vakken als in de eerste afdeling. Tesaamen bedroeg het aantal wekelijkse lesuren voor de meisjes 36, tegen een schoolgeld van 7 gulden per kwartaal. Het onderwijs diende hier gegeven te worden door '... eene persoon, bezittende eene volledige acte van algemeene toelating als schoolhouderes, zich uitstrekkende tot het geven van onderwijs in de Fransche taal'. De lessen in schrijven en rekenen behoefde deze dame overigens niet te geven, die waren voorbehouden aan de onderwijzer, 's middags van 12 tot 1 uur, dan waren de jongens er toch niet!

Dit was geheel overeenkomstig de wens van de schoolopziener, die schreef: '... Van schrijf- en rekenonderwijs door vrouwen laat zich niet veel goeds verwachten ...'⁴¹.

De meer dan gevulde weektaak van de schoolmeester had eveneens de volledige instemming van Van Wieringen Borski, want '... Daarbij zal de onderwijzer niet veel tijd hebben om stil te zitten en er noodwendig een huishouden op na moeten houden ...'. Als schoolhouder diende deze te zorgen voor huisvesting en verpleging van de juffrouw; voorts waren er twee ruime schoollokalen nodig, voorzien van passende schoolmeubelen en algemene leermiddelen. Ook had hij de

De nieuwe school van Olivier, 1855.

school '... naar eisch van het jaargetijde behoorlijk te verlichten en te verwarmen ...'. Alle schoolgelden kwamen toe aan de meester, zij het dat hij de schoolhouderes eenvijfde deel van de inkomsten uit de tweede afdeling moest betalen; zo had zij belang bij de bloei van haar afdeling! Wanneer een afdeling meer dan veertig leerlingen telde, moest op eigen kosten van de meester een hulponderwijzer of secondante worden aangesteld. Uit de stadskas ontving hij overigens f 400 per jaar, de schoolhouderes f 100. Wanneer we ons realiseren dat de vakanties beperkt waren tot acht dagen met Kerstmis en drie weken omstreeks half juni, dan wordt het goed duidelijk dat noch de onderwijzer, noch de leerlingen veel kans kregen tot luieren.

Johannes Cornelis Olivier, 1845-1860 (1877)

Alle aandacht voor het opstellen van het reglement bellette de plaatselijke schoolcommissie niet om te voorzien in de open plaats aan het Stedelijk Instituut. Integendeel, er werd op de gebruikelijke wijze bekendheid gegeven aan de vacature en er meldde zich een tiental gegadigden. Ook nu werd een vergelijkend examen gehouden en wel op 28, 30 en 31 december 1844. Naast de diverse facetten van het rekenonderwijs werd veel aandacht besteed aan de beheersing van de talen Nederlands, Engels, Frans en Duits. Het schriftelijk examen omvatte bij deze vakken vooral het maken van opstellen, terwijl het mondeling onderzoek zich richtte

op lezen en vertalen. De laatste examendag was gereserveerd voor het geven van praktisch onderwijs over een aspect van de aardrijkskunde⁴⁵. Aan het einde van deze 'driedaagse' was het Johannes Cornelis Olivier op wie de keuze viel.

Uit zijn sollicitatiebrief de dato 17 november 1844 blijkt dat Olivier weliswaar nog niet eerder als hoofd-onderwijzer werkzaam was, maar als secundant te Zierikzee — zijn geboorteplaats — en te Noordwijk vele malen als zodanig had gefunctioneerd. Hij had '... in die betrekking ruimschoots de gelegenheid gehad om bij het klassikaal onderwijs en in den geheelen omgang met jongelieden de geschiktheid te verkrijgen om eene goede orde te handhaven ...'.

In zijn werk had hij steeds te maken gehad met leerlingen '... uit den beschaafden stand ...', waaraan hij ook de voorkeur gaf. Zo de commissie er wellicht moeite mee zou hebben dat hij ongehuwd was, kon de achten-twintigjarige onderwijzer ter geruststelling vermelden dat zijn '... reeds aangeknoopte betrekking in dat geval deze zwaarigheid ... zou uit de weg ruimen ...'⁴⁶.

De toezegging van benoeming ontving Olivier op 2 januari 1845. Vertrouwend op de raad en steun van de schoolcommissieleden aanvaardde hij de gewichtige betrekking als '... eene schrede ... die mij nader brengt aan het doel mijner opleiding ...'. Omdat in Noordwijk-Binnen nog een en ander geregeld diende te worden in verband met zijn opvolging, zou het uiteraard nog enige tijd vragen alvorens hij zich in Vlaardingen kon vestigen. Op zaterdag 4 januari zou hij echter overkomen, om de voor het instituut nodige regelingen te treffen. Het speet hem zeer dat de onderwijzeres van de tweede afdeling op korte termijn wilde vertrekken; de voorziening in deze vacature baarde hem zorgen daar hij bijna geheel onbekend was '... met het vrouwelijk personeel in het onderwijzersvak ...'. Graag wilde hij een gesprek met haar, evenals met secundant De Wilde. Het was hem er alles aan gelegen de school zo ongestoord mogelijk te doen voortgaan en hij hoopte op de tevredenheid '... dergenen wier lievelingen mij ter vorming en opleiding zullen worden toevertrouwd ...'⁴⁷.

Op 3 maart 1845 begon de nieuw benoemde institu-teur zijn werkzaamheden aan de 'Stadsfranche

school'. Hij betrok de woning van zijn voorganger Van der Hoeven, gelegen aan de Haven, wijk E, nummer 78⁴⁸. Op 4 augustus van genoemd jaar trad hij in Zierikzee in het huwelijk met '... Mejuffrouw Everdina Catharina Johanna Adriana Berg, oud negenentwintig jaren ... van beroep Particuliere ...'⁴⁹. Vijf kinderen werden uit dit huwelijk geboren, waarvan slechts twee de volwassenheid bereikten. De in 1846 geboren oudste dochter overleed op tweejarige leeftijd; de tweeling uit 1849 werd niet ouder dan veertien dagen⁴⁸.

Ondanks dat meester Olivier ruim dertig jaren in Vlaardingen woonde en werkte, is er weinig over hem en zijn school bekend. Hugo Weiland, geboren in 1861, schreef in zijn 'Herinneringen' over Olivier

Van harte aanbevolen!

De Staatelijke School Commissie te Vlaardingen, verklaart bij deze:
Dat de Heer J. C. Olivier, Onderwijzer bezittende den 2^{en} Rang & gepromoveerd Leraar, in de Franche, Engelsche, Duitstale, Laten, alsmede in de wis- & natuurkunde etc. alhier voor licht jaren na een uitvoering en belangrijk examen (vergelijkend), aan het Medelyk Instituut voor Onderwijs en Opvoeding beneemd,
Gedurende al dien tyd de meest voldoende bewijzen heeft gegeven van byzondere bekwaamheden, terwijl hij, naar hare meening, in de Maatschappij de hoogachtung ten vollex waardig is, van allen die op een onberispelyk gedrag en wellevende & wetenschappelyke bejehaving prijs stellen.

Vlaardingen 5 April 1853.

De Staatelijke School Commissie.

slechts de volgende regels: '... Van het hoofd der Franse school, een deftig oud man, die steeds met het hoofd liep te schudden, vertelden wij, kinderen, elkaar dat dit kwam van de groote geleerdheid ...'⁵⁰. In een soort getuigschrift de dato 5 april 1853 verklaarde de Plaatselijke Schoolcommissie dat de meester gedurende acht jaren '... de meest voldoende bewijzen heeft gegeven van bijzondere bekwaamheden, terwijl Hij naar hare meening in de Maatschappij de hoogachting ten volle waard is, van allen die op een onberispelijk gedrag en eene wellevende & wetenschappelijke beschaving prijs stellen ...'⁵¹. De reden van deze verklaring is onduidelijk; was Olivier in die dagen wellicht aan het solliciteren? Ter gelegenheid van zijn vijftienvigjarig jubileum als hoofdonderwijzer, in 1870, stond in de Vlaardingsche Courant onder meer te lezen dat hij '... gedurende al dien tijd onvermoeid al zijne krachten (wijdde) aan hen, wier opleiding aan hem was toevertrouwd en ... het geluk (mocht) smaken zijne pogingen ruimschoots beloond te zien ...'⁵². Enige overdrijving is bij dit soort berichten doorgaans gebruikelijk; ontdaan van de franje blijft duidelijk dat Olivier zijn toezeggingen uit 1845 '... der jeugd ... zoo nuttig mogelijk te wezen ...'⁴⁷ heeft waar gemaakt.

Opvallend is dat ondanks alle inspanning en waardering het 'Instituut' nooit tot bloei is gekomen. Het leerlingenaantal kwam doorgaans niet boven de veertig uit, met inbegrip van de kostleerlingen. Deze laatsten waren in hoofdzaak afkomstig van de Zuidhollandse en Zeeuwse eilanden⁵³. In 1845, bij de aanstelling van Olivier, was van gemeentewege het te verwachten aantal leerlingen geschat op vijftig, wat zou leiden tot een geraamd zuiver inkomen van f 1240 per jaar. In de praktijk kwam hij echter op gemiddeld ruim f 200 minder uit. Hoewel hij daartoe niet verplicht was, had hij van die inkomsten ook nog vele jaren een hulponderwijzer bekostigd. Deze vervulde naast het geven van onderwijs op de dagschool, ook taken ten behoeve van de kostschool: surveillance en studieleiding⁵⁴.

De beperkte inkomsten beletten meester Olivier niet om uit te kijken naar een nieuwe behuizing. Op 1 mei 1855 kocht hij, ten overstaan van notaris J. H. Knottenbelt, van predikant A. F. van der Scheer een huis met erf en tuin, gelegen aan de zuidzijde van de Zomerstraat, hoek Baanstraat, Wijk I, nummer 76. De

koopsom bedroeg f 8500, waarvan f 2000 contant werd voldaan⁵⁵. Hier vestigde Olivier zijn school.

Kennelijk bood de nieuwe behuizing meer ruimte, want het aantal kostleerlingen nam sedertdien toe van circa vier tot rond twaalf, soms zelfs zestien. Met de secondante woonden deze aan de overzijde van de straat⁵³.

In 1857 kwam een nieuwe onderwijswet tot stand⁵⁶. Veel haast met de invoering maakte men niet. Op 8 september 1859 constateerde de schoolcommissie dat de school van J. C. Olivier als gevolg van de aan hem verleende toelage (toen f 500 per jaar)⁵⁷ onder de openbare gerangschikt diende te worden⁵⁸. Met alleen maar rangschikken, was men er echter niet. Met name financiële en rechtspositionele regelingen vroegen nogal wat tijd. Weliswaar zou Olivier gewoon verder gaan als hoofd van 'zijn' school, maar de gemeente diende hem een vast traktement te betalen, alsmede een bedrag voor huur van de schoollokaliteit. Per 1 januari 1861 volgde de formele overname door de gemeente Vlaardingen⁵⁹. In het vervolg zou de school er een zijn voor uitgebreid lager onderwijs. Ook al bleef Johannes Cornelis Olivier tot kort voor zijn dood in 1877 aan de nu openbare inrichting als hoofd verbonden, het Stedelijk Instituut van opvoeding en onderwijs als bijzondere school der tweede klasse had opgehouden te bestaan.

Samenvatting en conclusie

Gedurende precies dertig jaren, van 1831 tot 1861, heeft het Stedelijk Instituut te Vlaardingen als zodanig gefunctioneerd. Was de eerste onderwijzer, Arie de Jager, wellicht een wat avontuurlijk type die een gat in de Vlaardingse onderwijsmarkt vermoedde, de drie na hem gekomen instituteurs hebben zeker hun schouders er onder gezet en met veel inspanning een waardige plaats voor hun school nagestreefd. We kunnen constateren dat het hen niet heeft mee gezeten. Dit werd met name veroorzaakt door de onvoldoende toestroom van leerlingen. Vlaardingen was in de beschreven periode een kleine stad met een beroepsbevolking die haar brood voornamelijk uit het water moest halen. Het aantal inwoners bedroeg in die jaren 6949 tot 8250. De aantallen van stads- en diaconiewege ondersteunden waren hoog, tot 3372 in het jaar 1848!⁶⁰

Voor zijn leerlingen was het Stedelijk Instituut aange-
wezen op diegenen die het konden betalen, met andere
woorden, op de 'fatsoenlijke stand'. Deze vormde de
kleine bovenlaag van de Vlaardingse bevolking, be-
staande uit reders, kooplieden en andere notabelen.
Uit deze elite kwamen in die tijd ook de bestuurders
van de stad en de leden van de Plaatselijke Schoolcom-
missie.

Herhaalde pogingen van de andere schoolmeesters om
het Instituut te doen sluiten, leden evenzo vaak schip-
breuk. In wezen is dat niet zo verwonderlijk: de Stads-
fransche school was in feite als onderwijsinrichting be-
stemd voor de kinderen van degenen die plaatselijk de
lakens uitdeelden. Zo kwam de subsidie die door de
stadsregeerders, op voorstel van de schoolcommissie,
herhaaldelijk aan het Stedelijk Instituut werd toege-
kend, uiteindelijk ten goede aan hun eigen kinderen!

Noten

- 1 Archief Plaatselijke Schoolcommissie Vlaardingen (=APSV),
inv. nr. 1, notulen d.d. 25 mei 1815. Gemeentelijke Archief-
dienst Vlaardingen (=GAV).
- 2 Dr R. Reinsma, Verslag lagere, middelbare en Latijnse scholen
in Noord- en Zuid-Holland, in: Zuid-Hollandse Studiën deel
XI (Voorburg 1965).
- 3 APSV, inv. nr. 9, Staat van het Lager Schoolwezen te Vlaardin-
gen, 15 september 1824. GAV.
- 4 APSV, inv. nr. 9, Staat van het Lager Schoolwezen te Vlaardin-
gen, 10 april 1820. GAV.
- 5 APSV, inv. nr. 9, Reglement voor de stads-schoolen te Vlaar-
dingen en instructie voor derzelver onderwijzers ('s-Gravenha-
ge 1816).
- 6 APSV, inv. nr. 1, notulen gedateerd 1830. GAV.
- 7 APSV, inv. nr. 9, kladbrief (afschrift?) d.d. 29 november 1830.
GAV.
- 8 APSV, inv. nr. 1, samenvatting van commissiewerkzaamheden
1831/1832. GAV.
- 9 APSV, inv. nr. 9, Staat op het Lager Schoolwezen te Vlaardin-
gen, 1831. GAV.
- 10 APSV, inv. nr. 9, afschrift van brief d.d. 2 april 1832. GAV.
- 11 Ingekomen stukken Gemeenteraad Vlaardingen 1832, nr. 242.
GAV.
- 12 APSV, inv. nr. 9, brief d.d. 3 mei 1832. GAV.
- 13 APSV, inv. nr. 9, brief d.d. 4 mei 1832. GAV.
- 14 APSV, inv. nr. 9, brief d.d. 7 mei 1832. GAV.
- 15 APSV, inv. nr. 9, brief d.d. 19 februari 1835. GAV.
- 16 Elders gesloten huwelijken, 1824-1837 (1832). GAV.
- 17 Burgerlijke Stand, geboorteregister 1833. GAV.
- 18 APSV, inv. nr. 9, brief d.d. 21 februari 1835. GAV.
- 19 APSV, inv. nr. 9, brief d.d. 27 februari 1835. GAV.
- 20 APSV, inv. nr. 1, notulen 6 juli 1835. GAV.
- 21 APSV, inv. nr. 9, model van oorkonde. GAV.
- 22 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 2 september 1818. GAV.
- 23 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 25 augustus 1835. GAV.
- 24 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 27 augustus 1835. GAV.
- 25 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 28 augustus 1835. GAV.
- 26 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 4 september 1835. GAV.
- 27 Volkstellingregister 1840. GAV.
- 28 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 19 september 1835. GAV.
- 29 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 27 januari 1836. GAV.
- 30 APSV, inv. nr. 1, notulen d.d. 13 september 1836. GAV.
- 31 Elders gesloten huwelijken 1824-1837(1836). GAV.
- 32 Dr R. Reinsma, Verslag lagere, middelbare en Latijnse scholen
in Noord- en Zuid-Holland, in: Zuid-Hollandse Studiën deel
XI (Voorburg 1965)131-132.
- 33 Archief Burgemeester en Wethouders Vlaardingen, ingeko-
men stukken d.d. 7 oktober 1837. GAV.
- 34 Burgerlijke Stand, geboorteregister 1837. GAV.
- 35 Burgerlijke Stand, geboorteregister 1839. GAV.
- 36 APSV, inv. nr. 47, Vergelijkende staat der Vlijt en het goed ge-
drag ..., d.d. 25 september 1838. GAV.
- 37 APSV, inv. nr. 47, Opgave van de toestand van het Instituut te
Vlaardingen, 24 februari 1842. GAV.
- 38 APSV, inv. nr. 11, afschrift van brief z.d. GAV.
- 39 APSV, inv. nr. 11, brief d.d. 20 mei 1843. GAV.
- 40 Lidmatenregister Nederlands Hervormde Gemeente 1784-
1914. GAV.
- 41 APSV, inv. nr. 11, brief d.d. 8 juli 1844. GAV.
- 42 APSV, inv. nr. 11, brief met bijlage d.d. 26 februari 1845.
GAV.
- 43 APSV, inv. nr. 48, Instructie voor den Fransch, Engelsche en
Hoogduitsche Schoolonderwijzer binnen de Stad Vlaardingen.
GAV.
- 44 P. L. van Eck Jr, Hoe 't vroeger was, schetsen ter inleiding tot
de geschiedenis van onderwijs en opvoeding, (Groningen/Den
Haag 1927).
- 45 Archief Burgemeester en Wethouders Vlaardingen, ingeko-
men stukken, 27 december 1844, Orde van het vergelijkend
examen ... GAV.
- 46 APSV, inv. nr. 11, brief d.d. 17 november 1844. GAV.
- 47 APSV, inv. nr. 11, brief d.d. 2 januari 1845. GAV.
- 48 Burgerlijke Stand, geboorteregisters 1846-1854. GAV.
- 49 Burgerlijke Stand, huwelijksregister 1845. Streekarchivariaat
Schouwen en Duiveland te Zierikzee.
- 50 C. Postma, Herinneringen van een schoolmeester te Vlaardin-
gen (Vlaardingen 1956).
- 51 APSV, inv. nr. 11, verklaring d.d. 5 april 1853. GAV.
- 52 Vlaardingsche Courant d.d. 4 maart 1870. GAV.
- 53 Bevolkingsregisters Vlaardingen 1861-1880, blad. 127/128.
GAV.
- 54 APSV, inv. nr. 47, Opgave van het inkomen van den hoofd-
onderwijzer van het Stedelijk Instituut van opvoeding en onder-
wijs te Vlaardingen. GAV.
- 55 Notariële Archief notaris J. H. Knottenbelt, 1 mei 1855. GAV.
- 56 G. A. B. M. Ammerlaan en Q. R. Rood, Onderwijs en wet in
theorie en praktijk (Alphen aan den Rijn en 's-Gravenhage
1979).

- 57 APSV, inv. nr. 11, Verordening regelende de voorwaarden, waarop Subsidie vanwege de gemeente wordt verstrekt aan sommige bijzondere scholen te Vlaardingen. GAV.
- 58 APSV, inv. nr. 2, notulen d.d. 8 september 1859. GAV.
- 59 C. Postma, Korte Geschiedenis van Vlaardingen (Vlaardingen 1958).
- 60 A. Soeteman, 150 jaar sociale zorg in Vlaardingen 1795-1945, in: Zuid-Hollandse Studiën deel X (Voorburg 1962).